"भ्वाद्यदादी जुहोत्यादिर्दिवादिः स्वादिरेव च। तुदादिश्च रुधादिश्च तनक्र्यादिचुरादयः" उक्तेषु शबादिविकरणविशेषनिमित्तेषु दशसु ९धातुसमुदायेषु तद्युक्तत्वात् १०गणपाठग्रन्थेऽपि। पाणिनिरचिते ११स्वरादिस्वरूपप्रतिपादकग्रन्थे १२दैत्यभेदे स च दैत्यः अभिजिदपरनाम्नो गुणवतः गुणवत्यां जातः यथाह स्कन्दपु० गणेशख० ३अ० "अथ सोप्यऽभिजित् पत्न्या समुद्रस्नानमाययौ। पर्वणि श्रद्धया युक्तश्चक्रे स्नानं तया सह। तृषिता सा गुणवती पपौ चाऽञ्जलिना जलम्। यद्वीर्य्यं ब्रह्मणात्यक्तं दैवात्तदुदरे गतम्"। "भार्य्या गुणवती तस्य नवमासादनन्तरम्। पुत्रं प्रासूताऽह्नि शुभे दिव्यरूपं गुणाद्भुतम्। ज्योतिर्विद्भिरनुज्ञातो गण इत्यभिधां पिता। कृत्वाभ्युदयिकं चक्रे व्यतीते दशमेऽहनि"

स च महादेवमाराध्य लब्धवरस्त्रैलोक्यं निर्जित्य कपिलमुनेश्चिन्तामणिं हृतवान् तेन जातमन्युना तेन गणेशस्य सेवने कृते गणेशेन तद्गृहे अवतीर्य्य तं गणदैत्यं नाशितवान् इत्येषा कथा तत्रैव विस्तीर्णा दिङ्मात्रमुच्यते यथा "कथं नाशितवाञ्छम्भो! गणदैत्यं विनायकः। तत्सर्वं कृपया देव! कथयस्व ममाग्रतः। शिव उवाच। यथा नाशितवान् दैत्यं गणं दुष्टमतिं विभुः। तथाहं कथयामि तच्छृणुष्व षडानन" ६अ० इत्युपक्रम्य

"प्राप्तसंज्ञां परशुना हन्ति स्म तं रुषा विभुः। दृष्टवान् परशुं वीरमुख्यः सूर्य्यमिवाऽपरम्। सुतीक्ष्णं ज्वालया व्याप्तं कालचक्रनिभं शुभम्। दहन्तं दशदिग्भागान् प्रलयानलसन्निभम्। यदा तत्सादरं द्रष्टुमुपचक्राम दैत्यराट्। तदैवापातयच्छित्त्वा परशुस्तस्य मस्तकम्। सपर्वतवना पृथ्वी चात्रसत् सागरैः सह। अभिजित्प्रमुखाः सर्वे रुरुदुः पतिते गणे" ७अ०।

शस् गणशस्, कृत्वस् गणकृत्वस् वीप्सार्थे कारकार्थवृत्तौ गणशब्दार्थे अव्य०। १३स्वपक्षे "सगणाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इन्द्राय नमः" इति विधानपारिजा०। १४वाक्ये निघण्टुः।

गणक त्रि०गण—ण्वुल्। १संख्याकारके २सांवत्सरिके पु०। तस्य लक्षणगुणदोषादिकमुक्तं वृ०सं० २अ० यथा

"ज्योतिःशास्त्रमनेकभेदविषयं स्कन्धत्रयाधिष्ठितम् तत्कार्त्स्न्योपनयस्य नाम मुनिभिः सङ्कीर्त्यते संहिता। स्कन्धेऽस्मिन् गणितेन या ग्रहगतिस्तन्त्राभिधानस्त्वसौ होरान्योऽङ्गविनिश्चयश्च कथितः स्कन्धस्तृतीयोऽपरः।

"अथातः सांवत्सरसूत्रं व्याख्यास्यामः। तत्र सांवत्सरोऽभिजातः प्रियदर्शनो विनीतवेषः सत्यवागनसूयकः समसुसंहतोपचितगात्रसन्धिरविकलश्चारुकरचरणनखनयनचिबुकदशनश्रवणललाटभ्रूत्तमाङ्गो वपुष्मान् गम्भीरोदात्तघोषः। प्रायः शरीराकारानुवर्त्तिनो हि गुणाश्च दोषाश्च भवन्ति। तत्र गुणाः। शुचिर्दक्षः प्रगल्भो वाग्मी प्रतिभानवान् देशकालवित् सात्त्विको न पर्षद्भीरुः सहाध्यायिभिरनभिभवनीयः कुशलोऽव्यसनी शान्तिपौष्टिकाभिचारस्नानविद्याभिज्ञो विबुधार्चनव्रतोपवासनिरतः स्वतन्त्राश्चर्योत्पादितज्ञानप्रभावः पृष्टाभिधाय्यन्यत्र दैवात्ययाद्ग्रहगणितसंहिताहोराग्रन्थार्थवेत्ता। तत्र ग्रहगणिते पौलिशरोमकवासिष्ठसौरपैतामहेषु पञ्चस्वेतेषु सिद्धान्तेषु युगवर्षायनर्तुमासपक्षाहोरात्रयाममुहूर्त्तनाडीविनाडीप्राणत्रुटित्रुट्यवयवाद्यस्य कालस्य क्षेत्रस्य च वेत्ता। चतुर्णां च मासानां सौरसावननाक्षत्रचन्द्राणामधिमासकावमसम्भवस्य च कारणाभिज्ञः। षष्ट्यब्दयुगवर्षमासदिनहोराधिपतीनां प्रतिपत्तिविच्छेदवित्। सौरादीनाञ्च मानानां सदृशासदृशयोग्यायोग्यत्वप्रतिपादनपटुः। सिद्धान्तभेदेऽप्ययननिवृत्तौ प्रत्यक्षं सममण्डलरेखासम्प्रयोगाभ्युदितांशकानाञ्च छायाजलयन्त्रदृग्गणितसाम्येन प्रतिपादनकुशलः। सूर्य्यादीनाञ्च ग्रहाणां शीघ्रमन्दयाम्योत्तरनीचोच्चगतिकारणाभिज्ञः सूर्य्यचन्द्रमसोश्च ग्रहणे ग्रहणादिमोक्षकालदिक्प्रमाणस्थितिविमर्दवर्णदेशानामनागतग्रहसमागमयुद्धानामादेष्टा। प्रत्येकग्रहभ्रमणयोजनकक्षाप्रमाणप्रतिविषययोजनपरिच्छेदकुशलो भूभगणभ्रमणसंस्थानाद्यक्षावलम्बकाहर्व्यासचरदलकालराश्युदयच्छायानाडीकरणप्रभृतिषु क्षेत्रकालकरणेष्वभिज्ञो नानाचोद्यप्रश्नभेदोपलब्धिजनितवाक्सारो निकषसन्तापाभिनिवेशैर्विशुद्धस्य कनकस्येवाधिकतरममलीकृतस्य शास्त्रस्य वक्ता तन्त्रज्ञो भवति। उक्तञ्च न प्रतिबद्धं गमयति वक्ति न च प्रश्नमेकमपि पृष्टः। निगदति न च शिष्येभ्यः स कथं शास्त्रार्थविज्ज्ञेयः। ग्रन्थो ऽन्यथान्यथार्थः करणं यच्चान्यथा करोत्यबुधः। स पितामहमुपगम्य स्तौति नरो वैशिकेनार्य्याम्। तन्त्रे सुपरिज्ञाते लग्ने छायाम्बुयन्त्रसंविदिते। होरार्थे च सुरूढे नादेष्टुर्भारती वन्ध्या। उक्तञ्चार्य्यविष्णुगुप्तेन। अप्यर्णवस्य पुरुषः प्रतरन् कदाचिदासादयेदनिलवेगवशेन पारम्। न त्वस्य कालपुरुषाख्यमहा-